

Novi Zapiski

Leto I., štev. 4.

Ljubljana.

April 1922.

Dr. Jan Magiera, Piotrków:

Šolstvo v republiki Poljski.

Do leta 1914. so imeli Poljaki svoje (poljske) šole samó v deželah, kar jih je spadalo pod Avstrijo: v Galiciji, Bukovini in v Šleziji. In sicer so imeli dve univerzi (v Krakovu in Lvovu), srednje, strokovne in ljudske šole. Na ruskem Poljskem so bile samó zasebne poljske šole, a tudi še le od leta 1905. po rusko-japonski vojni. Na javnih šolah je bil povsod učni jezik ruski. Na pruskem Poljskem pa tudi zasebna šola ni bila dovoljena niti ena, tudi če bi bil učni jezik nemški. Celó krščanskega nauka so se morali 7 letni poljski otroci učiti po nemško, odtod znana šolska stavka v Wrzesnem.

Takoj po zadobljeni neodvisnosti se je poljska vlada lotila organizacije šolstva. Že v letih 1914.—1917. so Nemci in Avstrijci kot okupanti dovolili, da se smejo ustanavljati poljske šole, smatrajoči to dovoljenje kot imeniten atout proti Rusiji; Avstrijci so organizirali celó ustanovitve 11 javnih srednjih šol, katere so 1. decembra l. 1917. s pismom dveh cesarjev z dne 5. novembra 1916. leta izročili Radi regencinji, t. j. začasni poljski vladi.

Po sklepu miru v Versaillu rastejo poljske šole naglo. In tako imamo do sedaj na Poljskem naslednje šole: a) državne visoke šole v Varšavi (s 139 profesorji in 8500 slušatelji), v Lvovu (s 121 profesorji in 4590 slušatelji), v Krakovu (s 124 profesorji in 4531 slušatelji), v Poznanju (s 124 profesorji in 3273 slušatelji) ter v Vilni (s 120 profesorji in 2000 slušatelji); b) zasebni visoki šoli: v Varšavi, kjer je bilo neodvisno vseučilišče že 1914. leta in Lublinu krščanska visoka šola z 825 rednimi ter 295 izrednimi slušatelji.

Politehnik sta dve: varšavska s 70 profesorji in 4040 slušatelji ter lvovska s 76 profesorji in 2388 slušatelji.

Na lvovski univerzi se ustanavlja orientalistični inštitut, na krakovski pa je že pedagoški inštitut ter šola za politične vede; poznanjska univerza ima kmetijsko-gozdarsko fakulteto, vilenska pa fakulteto lepih umetnosti. Politehnika v Lvovu si je inkorporirala

prejšnjo kmetijsko akademijo v Dublanih, si zorganizirala tudi vojno-inženerski oddelek in razširila inštitut za geometre.

Na obeh politehnikah je numerus clausus, radi tega je odšlo mnogo poljskih akademikov v Gdansko na tamošnjo nemško politehniko. Tehničnih šol je premalo, zato si znano industrijsko mesto Lódź prizadeva ustanoviti svojo tehniko, neki tovarnar-miliarder je daroval v to svrhu 50 milijonov mark.

Druge višje šole so: 1. Rudarska akademija v Krakovu iz l. 1919. s 24 profesorji in 273 slušatelji, ki ima nadomestiti leobensko in pribramsko akademijo, kamor so prej zahajali poljski študenti; 2. Državni pedagoški inštitut v Varšavi s 125 slušatelji; 3. Veterinarska akademija v Lvovu, znana Slovencem že pred l. 1914., z 20 profesorji in 260 slušatelji; 4. Akademija lepih umetnosti v Krakovu; 5. Višja trgovska šola v Varšavi; 6. Šola političnih ved v Varšavi; 7. Državni inštitut za zobotehniko v Varšavi (700 štud.).

Srednjih šol s poljskim učnim jezikom je 560, z nemškim 49, z ruskim 44, s francoskim 1 in s hebrejskim 1. Šole z ruskim učnim jezikom so v vzhodnih okrajih in polni jih glavno židovska mladina. V teh številkah pa niso obsežene šole v Litvi in na Šleskem, kjer pripade Poljakom 7 srednjih šol in 2 učiteljišči.

Nova šolska organizacija določuje za srednje šole petletni študij po dovršeni ljudski šoli s sedemletno učno dobo ter razlikuje razne tipe teh šol (klasično gimnazijo: humanistično z grščino in brez nje, neohumanistično brez latinščine, matematično - prirodoslovno stroko).

V nasprotju s tolikim številom visokih in srednjih šol se nam kaže v žalostni luči statistika analfabetov. Na Velikopoljskem in Šleskem (bivši pruski provinciji) jih je resda samó 2, oziroma 5%, a v vzhodnih krajih (ob rusko-sovjetski meji) 61%, v centralni Poljski 57% in celó v Malopoljski (Galiciji) jih je še vedno 40%. V vsej državi polovica prebivalstva ne zna ne pisati ne čitati. Najnujnejša stvar ministrstva za prosveto je torej izobrazba učiteljev.

Leta 1921. je bilo na Poljskem 48.000 ljudskošolskih učiteljev, izmed teh 18.729 (11.933 ženskih, 6730 moških) v bivših ruskih provincijah. Največ učiteljev ima Malopoljska (Galicija) in tudi najbolj kvalificirane, ker je vsak dovršil učiteljišče. Najslabše v tem oziru je v krajih, ki so bili pod Rusijo. Tam je izmed 18.729 učiteljskih moči brez pedagoške izobrazbe 8000 oseb, učiteljišče jih je dovršilo le 4000, 2000 je takih, ki so bili na ruskih učiteljiščih, in končno je takih, ki so se učili samó doma (ne v šoli), ali ki so dovršili manj nego 4 razrede srednje šole, nad 2000.

Da poda zadostno izobrazbo tem „vojnim“ učiteljem, prireja ministrstvo vsako leto ferialne kurze v vsakem okrajnem mestu, kjer se poučuje materinski jezik in drugi predmeti, iz katerih mora vsak slušatelj napraviti izpit, na kar prejme kvalifikacijski patent (dokaz usposobljenosti). Rok za pridobitev je postavljen do l. 1925. Podobni kurzi se prirejajo tudi za srednješolske učitelje, kajti tudi med njimi so taki, ki visokošolskih študij niso dovršili.

Enakomerno z akcijo za izobrazbo učiteljstva se razvija tudi teoretična akcija: vsem šolam so se že razposlali Programi sedemrazrednih ljudskih šol in Načrti srednjih šol. Ministrstvo izdaje četrtletna lista „Szkoła powszechna“ (Ljudska šola) in Bibliografija pedagogiczna. Vse to se naslanja na tradicijo Komisije Edukacyjnej iz 1773. leta, ki je bilo prvo ministrstvo prosvete v Evropi.

G. D. H. Cole in W. Mellor:

Klic po svobodi.*

Socializem je postal reformističen zaradi svoje idejne pomanjkljivosti. Sramota naše družabne ureditve, da stoji nasproti maloštevilnim bogatašem velika množica ubogih, je rodila socialiste in reformatorje vseh vrst, ki imajo to vero, da se uredi z rešitvijo problema uboštva na tem najboljšem izmed vseh svetov že vse samo po sebi. Njihov program gre za tem, da se „zmanjša beda“ in da se zagotové vsakemu članu človeške družbe nujno potrebni dohodki. Ker morajo ljudje stanovati, jesti in se oblačiti, postanejo materialisti. Reformizem je otrok materializma.

Socialisti, ki priznavajo to stališče, se neodvratno stapljajo s spoštovanimi ljudmi iz drugih spoznavalnih šol. Njihovega socializma kmalu ni več mogoče razločevati od liberalizma dobrohotnih, čustvenih ljudi; on je naravnost privlačen za vse tiste, ki so v srcu ostali liberalci. Še

¹ Ta članek je prevod prvega poglavja iz angleške knjižice: *The Meaning of Industrial Freedom*, ki je letos izšla tudi že v nemškem prevodu (Rheinland-Verlag zu Köln). Avtorja sta izmed vodnikov novega cehovskega socialističnega nauka, ki pridobiva zlasti med angleškim delavstvom vedno več privrženecv. G. D. H. Cole je vodilna osebnost v delavskem strokovnem gibanju na Angleškem, W. Mellor pa je urednik znanega delavskega lista „Daily Herald“. Prinašamo ta članek zato, da seznanimo čitatelje s temeljnimi mislimi tega novega gibanja, ki sega že na kontingent, zlasti v Nemčijo.

več: vse njihovo udejstvovanje jih obsoja na neuspeh. Oni vidijo samo zunanje pojave obstoječega družabnega reda, pozabljajo pa odkrivati notranje vzroke. V resnici ne more ozdraviti bolesi uboštva niti zasebna dobrodelnost niti dobrohoteča zakonodaja. Kljub vsem naporom dobrohotečih družabnih reformistov postajajo bogataši vedno bogatejši, ubožci pa vedno ubožnejši.

Gmotno hlapčevstvo delavcev je posledica njihovega duševnega hlapčevanja. Ubožni so, ker so hlapci. Ne uboštvo, ampak hlapčevstvo je steber kapitalizma. Kapitalisti se socialistov ne bodo prej bali, dokler med njimi ne zmaga spoznanje, da je treba odstraniti mezdnό hlapčevanje, ne pa vnanje ubožnosti. Kapitalist že vé, kako se bo pomiril z materialističnim reformizmom; toda proti duševnemu preobratu je brez vsake moči.

Naloga socijalizma je ta, da spremeni položaj delavca in za vedno zlomi sistem, ki človekovo moč ponižuje v blago, ter ta sistem nadomesti z drugim, po katerem bo mogoče ljudem živeti svobodno in dostojno. Še le potem, nič prej, preneha uboštvo. Zemljiška renta, obresti kapitala in dobiček — vse to izgine še le z razredom gospodε. Zakaj tako gotovo, kakor je gospodarska moč ključ do parlamentarne moči, tako gotovo je duševno zadovoljstvo predpogoj gospodarske zadostitve.

Zaradi tega označujemo hlapčevstvo in ne uboštva za bistven problem socializma. Naš namen je razložiti svobodo, ki je pravi smisel socializma.

Ideal starega radikalizma je bila politična svoboda. Največje razkritje 19. stoletja je bilo, da formalno demokratično vladarstvo za navadnega človeka nima najmanjšega pomena. Imenoma je živel samoupravno, toda ostal je hlapec. To razkritje je zrušilo stari radikalni idealizem. Svoboda, ki ji je praksa vzela ves ugled, se je tudi teoretično postarala. V svoji razdvojenosti so ljudje obrnili hrbet individualizmu in se navadili, da so videli v posamezniku le še kolešček socialne mašinerije. Politika je postala sredstvo mehničnega izenačevanja družabnih sil. Družba je postala v očeh moderne znanosti le organizem. Zaradi tega so se čutili politični doktorji kot bi bili v nekakšni operacijski dvorani, v kateri se ta organizem preskuša. Ljudje niso bili več ljudje, temveč tvar. Socializem je prenehal biti vera razdedinjenih in idealistov, marveč je postal dogma strokovnjaških birokratov.

Idealisti so kapitulirali pred znanstvenim socializmom, ker so bili z rokami in nogami navezani na nauk o svobodni trgovini. In so-

cializem, ki je odklanjal vsako skupnost z vsakršnim idealizmom, je prišel v nevarnost. Svoboda spada med večne temeljne človeške pravice; toda klic po svobodi je ponehal, ko se je ustalila navada istovetiti jo s politično samoupravo. Novi pojem o svobodi mora biti večji. Ta pojem mora vsebovati ne samo človeka kot pripadnika svobodne države, temveč tudi kot enakopravnega člana gospodarske skupnosti. Birokratični reformatorji, ki se bavijo samo z gmotno stranjo življenja, verujejo, da nastopi družba, sestojeca iz samih dobro rejenih, dobro oblečenih in v čednih hišah stanujočih človeških mašin, ki bodo vse delale za še večjo mašino, za državo! Individualist je postavil človeka pred alternativo, da ob polni posesti tako zvanih državljanskih svoboščin pogine lakote. Prava svoboda, ki je smisel novega socializma, pa zahteva za človeka polno svobodo dejanja in varnost pred gospodarskim propadom. Ona ne vidi v človeku nobenega problema ali božjega stvarstva, temveč kratko in malo zgolj človeka.

Politična svoboda sama za sebe je vedno iluzija. Mož, ki živi šest ali celo sedem dni v tednu v gospodarski odvisnosti, še ni svoboden, če ima na vsakih pet let pravico do glasovanja. Svoboda ima za navadnega človeka le tedaj kakšen pomen, če vsebuje tudi gospodarsko svobodo. Dokler ljudje nimajo občutka, da so člani samoupravne združbe vseh delovnih ljudi, dotlej bodo hlapci, naj je potem politični sistem, v katerem žive, kakršen koli. Ne zadošča, da se odpravi sramotno razmerje med mezdnim hlapcem in zasebnim podjetnikom. Tudi državni socializem je za delavca hlapčevanje, ki ni nič manj grenko, čeprav ni osebno. V industriji samouprava ni zgolj sestavni del, temveč je predpogoj politične svobode.

Človek je povsod v verigah. Njegove verige ne bodo prej razbite, dokler ne dobi občutka sramote, da je hlapec: vse eno, ali posameznika ali pa države. Zlô civilizacije ni tolikšno v gmotnem uboštvu množice kot pa v pojemanju svobodoljubja in zaupanja v sebe. Ne iz dobrohotnosti, ki ustvarja reforme, temveč iz volje do svobode pride nekoč preobrat, ki predrugači svet. Ljudje bodo skupno delali ob polnem spoznanju, da so odvisni drug od drugega, da pa delajo vsak za sebe. Ne bodo čakali, da se jim od zgoraj podeli svoboda, temveč si jo vzamejo sami.

Socialisti ne smejo svojega klica delavcem obleči v vprašanje: „Ali ti ni neprijetno, da si ubog, ali nočeš pomagati revežem?“ temveč morajo reči: „Uboštvo je le znamenje človeškega in duševnega hlapčevstva. Njegovih verig se znebite, ako prenehate delati za

druge z vero v sebe.“ Mezdno hlapčevanje ostane tako dolgo, dokler bodo ljudje in uredbe, ki se postavljajo za gospodarje soljudem. Preneha pa, kakor hitro se delavci nauče, da bodo smatrali svobodo za večje dobro nego udobnost. Navaden človek mora biti socialist ne zaradi tega, da si zagotovi eksistenčni minimum, temveč zaradi tega, ker se sramuje svojega hlapčevstva, ki veže njega in njegove brate, in ker se je odločil, da odstrani gospodarski sistem, ki ga je napravil za hlapca.

Dr. M.:

Jugosloveni, Slovani in Jugoslovani.

(Dalje.)

Luka Svetec, snovatelj našega narodnega programa, je bil za te praktične ljudi pred petimi leti natančno tako velik idealist in utopist kakor sta jim Majar in Trstenjak še danes. Na adresu teh praktičnih korenjakov, ki so se izgovarjali (zares ni za las se niso do danes izpremenili): „To je idealno, nepraktično, za to še ni čas; mi smo vsi te misli... ali sedaj še ne“ — je napisal Svetec že leta 1866. sledeče kremenite besede: „... meni se ravno taki ljudje zdijo pravi idealisti in nepraktični ljudje, ki menijo, da se bo stvar tolike pomembe in važnosti naredila sama ob sebi v tem, ko bodo oni roke križem držali in spali. Ko bi bil Cavour ali Bismarck pred nekoliko leti svoj sklep razodel, stavim, da bi bila večina Nemcev in Italijanov zakričala: ‚To je nemogoče, to je ideal!‘ — Srčnost, previdnost, delavnost premaga vse.“¹

Da povzamemo Svetčeve misli: praktičnost v vsakdanjem smislu je tudi nujno omejenost; zakaj, kako naj bi človek, čigar smotri so v daljavi, vedno gledal na pot, da se vsakemu kamenčku izogne. Praktičen človek gleda na pot, ne spotika se, ali radi tega tudi smotra ne vidi in — njegova pot mu postane smoter.

Ti realisti so realisti samo dotlej, dokler jim kaže. Znajo pa tudi drugače in v hipu postanejo veliki idealisti, da bi se mogel pošten človek sramovati pred njimi. Težko bi se bilo spoznati v duševnosti teh ljudi, če bi človek ne poznal njih praktične nature. Sedaj, ko je Jugoslavija tu, čigava naj bi bila zasluga, ako ne njihova; zakaj jasno in logično je: le realist more ustvariti nekaj realnega. In Jugoslavija, kajpada, je vzrasla in nastala iz njih revolucionarne moči in srbske vojaške sile.

¹ Cit. po „Slov. Narodu“, 1921, št. 17.

Kočljivo je sicer, ako bi takó komplicirano stvar, kakor je razvoj in izid svetovne vojne, poizkušali reducirati na preprosto formulo. Gotovo pa je, da bi bila antanta uničena, da ni ruska vojska že takoj od vsega početka strla jedra centralnih vojsk; gotovo je tudi, da bi brez Rusov Amerika ne bila mogla prav nič vplivati na izid vojne (če bi si bila v tem primeru sploh upala poseči v železno debato) in prav takó je gotovo, da bi bili morali brez Rusov danes tudi Srbi-janci kloniti pred nemškim diktatom.

Res, vojna je potekla v marsičem drugače kakor bi si bili želeli zlasti mi: toleri so odločili boj, a poginili ob enem, v areni pa so ostali pikadorji in maroderji, ki se pulijo za plen. Namesto Rusije, ki naj bi nas bila osvobodila kot brate, je prišla antanta in nas osvobodila samó, kolikor ji je kazalo in proti visokemu ekspenzarju. Zató pa je tem bolj čas, da preženemo megle fraz in domišljavosti, ki nam zapirajo razgled in nas duše ob enem, ter da si povemo razločno in tudi Jugoslovenu umljivo: v časih, ko se je zasnivala jugoslovanska državna misel, je bila država še daleč, daleč. Vsi, ki naknadno vse tako dobro vedo, ali so si izprašali vest in ali so zares vedeli, da bo tako in prav v tem času prišlo, kakor je prišlo. Ko se je sedaj stvar izvršila v marsičem ugodnejše nego smo si mogli misliti, spimo na lavorikah in počivamo na uspehih, ki so samó deloma naši uspehi. Vsako počivanje prehaja v stagnacijo, vsaka stagnacija pa je izvir in vzrok gnilobe, tudi ta bahaška samozadovoljnost in politična lahkomiselnost. En smoter smo dosegli, novih nam je treba!

To vse Jugoslovenov ne moti in slovenska subalternost, ki jo predstavlja povprečna slovenska inteligenca, je vzradoščena do ekstaze; za izgubljeno nemško komando je dobila takoj primeren nadomestek: namesto Dunaja je stopil Belgrad in takoj ji je bilo jasno, kam in komu se mora upogibati. Saj stikov niti s svojim narodom, kaj še le s slovanstvom, kar je velikega in kulturnega v njem, ni imela nikoli. Kakó naj bi tudi bila kulturna ta slovenska subalternost, ko je pa služila tujcu, ko pa ni poznala ljudstva! Svoje znanje o slovanstvu in njegovi kulturi je zajemala iz uvodnikov „Neue Freie Presse“. O slovanski znanosti, umetnosti in literaturi ni vedela, dokler ni prinesla „Österreichische Rundschau“ primerneга članka.

III.

Niti od daleč ne mislim s pričujočim sestavkom tajiti ali zmanjševati velike življenske energije, ki so jo pokazali Srbi v tej vojni, kakor v vsej svoji zgodovini. Narobe vidim to in jo priznavam s

poudarkom: pokazali so jo kot malokateri drugi. Navzlic temu pa vidimo, da se doslej v e s srbski narod ni mogel nikoli povzpeti do konsolidirane države; zakaj Dušanovo carstvo, ki ga ima v protest temu dejstvu na jeziku vsak Jugosloven, je bilo nekaj tako efemernega, da nam ne more biti dokaz.

Poizkusimo razložiti to dejstvo historično-kritično!

Usoda, ki jo imenujemo v tem primeru tudi zgodovino, je postavila srbski narod na ozemlje, ki je po vodi in gorovju takó utesnjeno, da na njem naseljeni narod ne bo mogel nikoli doseči numerične veličine, ki je podlaga vsaki drugi; na ozemlje, ki so ga narodi, stremeči z vzhoda proti zahodu, s severa na jug in narobe, smatrali za svojo naravno cesto. Obdala ga je dalje okoli in okoli s tolikimi in takó močnimi sosedi, da se je proti njihovi volji komaj mogel geniti. Da si srbski narod ni znal ali ni mogel napraviti teh sosedov ali vsaj dela njih za zaveznike, to je bila v preteklosti njegova tragična usoda.

Slična usoda je bila doslej več in manj delež tudi Slovencev in Hrvatov. Več, ker so bile opisane razmere glede na nas še bolj neugodne in nam tudi sporadičnih epizod politične svobode niso dovoljevale. Manj, ker so bili naši sosedje in gospodarji naših usod bolj civilizirani in kulturni.

Z državnim in političnim zedinjenjem odpada ta razlika. In če se iz tragične usode do včeraj nismo naučili ničesar, nosili bomo od jutri tragično krivdo. Ako bomo potem zaslužili usmiljenje, ne vem; vem pa, da ga doživeli ne bomo.

Zemljevid nam navaja naše sosede in njih volumen; statistika pa nam — v glavnem obrisu — pripoveduje o njih politični moči.

Oglejmo si posamezne izmed njih!

Na zapadu Italija, predstaviteljica zavezniške antante pri nas, katere sovražno razpoloženje opisavati spada med potrebne vsakdanjosti dnevnih uvodnikov. Na severu Avstrija, prav za prav že od jutri Nemčija, ki smo ji odrezali pot do morja. Dalje Madjarska, ki celó sedaj v dobi svojega največjega ponižanja in največje slabosti, čisto resno razmišlja o obnovitvi svojih historičnih mej. Na vzhodu Rumunija, ki noče biti zadovoljna, dokler bo samo pol Rumuna živelo v naši državi, in rada koketira, če gre proti nam, s svojo latinsko sestrice Italijo, ter Bolgarska, kateri mora pravi Jugosloven vsaj enkrat na dan povedati, kako jo sovraži in zaničuje ob enem. In končno na jugu Grška, ki se je vrinila med nas in Egejsko morje, potlačivši veliko število jugoslovanskega prebivalstva. Bridka je resnica in zakaj bi si jo prikrivali: niti najmanjši kombinaciji teh

svojih sosedov ne bi odoleli, deloma niti posameznim ne. In še to je res, da pri nobeni drugi državi politična in geografična konstelacija v toliki meri ne izziva nam sovražnih kombinacij, kakor pri nas in glede na nas.

Skoro ni mogoče, da bi se pri nas nihče tega ne zavedal in ne iskal ob enem potov iz zagate. Da pa jih doslej še nihče ni povedal na glas, kakor gre, dokazuje trnjevitost teh potov.

Preiščimo najprej možnosti, ki nam jih daje vsakdanja uvodni-karska modrost. Na koga naj se zanašamo, da nam pomaga, da nas ščiti? Mar na Anglijo ali Ameriko? Verjetno je in pokazali sta, da imata druge skrbi. Ali na Rusijo? Gotovo je, da so oči večine našega proletarskega in demokratičnega naroda uprte vanjo, ali prav takó je gotovo, da je buržoazna in reakcionarna naša vlada v pri-kritem vojnem stanju z njo. Na koga torej še? Na Francijo vendar! Na tisto Francijo, ki nas smatra za nekako boljše vrste kolonijo, da bi svojim slabim industrijskim produktom zagotovila trg; na Fran-cijo, ki nas doslej niti toliko ni upoštevala, kolikor nas je rabila, ker ji tega spričo naše politične neorientiranosti in servilnosti ni bilo treba: na Francijo, ki nam je o priliki zaloške afere, da nas poniža do cela in zatajivši ob enem svojo lastno najboljšo kulturno tradicijo, postavila tožnika za sodnika.

Še davno pa nisem mislil naperiti na naslov Francije same teh trpkih očitanih. Ravнала je z nami, kakor zaslužimo in govorila v tonu, v katerega spravi končno najbolj dostojnega človeka hlapčev-stvo in prilizovanje. Zakaj vsa poniževanja in žalitve smo ji vrnili in jih še vračamo s sladkim smehljanjem in zagotovili večne udano-sti in hvaležnosti. Psihologija hvaležnosti verižniku, ki nam dobav-lja za drago plačilo in z debelim zaslužkom! Le, da take hvaležnosti ljudje ravnega tilnika ne občutijo: to hvaležnost je zgodovina pri-hranila za Jugoslovane.

V ostalem pa ta hvaležnost Jugoslovenov ne obsega samó Francije in v časih, ko je Italija polovico našega naroda takó za-sužnjila, da je bila Avstrija zanj pravcata svobodna država, dekla-mirajo jugoslovenski diplomatje tirade o Italiji - osvoboditeljici! Spričo čuvstvenosti, ki vodi namesto računajočega razuma našo po-litiko, prav za prav niti ne more biti drugače; zakaj aksiom naše politike je nemška nevarnost, ki je bil nekdanj resničen, a danes že zdavnaj ni več. Naša nevarnost in naši sovražniki so se preselili med antanto in njene sestavine, kjer so tudi največji nasprotniki Nemcev. Za razboritega človeka leži na dlani misel: niso si prvič včerajšnji

sovražniki jutrišnji zavezniki in, če bi nam kazalo — pri svojih sovražnikih gotovo ne bomo iskali svēta.

IV.

Pravemu Jugoslovanu mora biti naša oficialna politika, ki je ob enem jedro jugoslovenskega kulturnega spoznanja, sploh več kakor v enem pogledu sumljiva. Sumljiva že, ker se s toliko vnemo naslanja na najbolj reakcionarno buržoazijo sveta, na francosko, katere povelja izvršuje z vazalsko udanostjo in lakajsko točnostjo. Sumljiva dalje, ker je dejansko zatajila vsako slovansko misel, vsak slovanski smoter ter ju nadomestila z jugoslovenskim slepomišenjem. Če pa kedaj izjemoma hoče pokazati, da je slovanska, tedaj je treba biti dvakrat previden; zakaj skoro vse slovanstvo Jugoslovenov se je osredotočilo v Poljaki (isto takó vernih francoskih oprodah) in trepeče pri misli, da bi mogel poljski imperializem propasti proti Rusom.

Ni tega davno, kar se je publiciralo v Belgradu politično načelo, da so Grki, ti bolj kakor vsak drug narod zagrizeni nasprotniki jugoslovanstva, naši „večni“ prijatelji, Bolgari pa, sami Jugoslovani, teh Jugoslovanov prav takó „večni“ sovražniki.

Premotrimo pobliže ta problem, ker se zdi, da prav v njem kulminira nemožnost in nezmožnost našega jugoslovenstva.

Zanimivo je najprej na vsej stvari, kakó postajajo v vprašanjih naše bolgarske politike neomajni centralisti veliki separatisti, kakó so jim v tem problemu, ki zadeva jugoslovanstvo naravnost v srce, v hipu odločilni samo bratje Srbi in njih posebna ideologija.

Res je: Kdor je slišal, kaj so počenjali Bolgari v Srbiji in s Srbi, ni mogel ohraniti hladne krvi. Tudi ne mislim prav nobenega „ampak“ postaviti na tem-le mestu, ki bi opravičeval bolgarski narod in njegovo politiko — čeprav bi se dalo marsikaj tehtnega povedati. Toda dolžnost nam je, da presojamo stvar s stališča največjih in najvišjih koristi našega naroda in ljudstva. Ali zahteva ta korist, da si naša mala in šibka državica goji umetno in nasilno poleg vseh mogočih sovražnikov še tega? Vzgoji za stalnega sovražnika do včeraj priznanega brata, ki bo kot tak znal vedno bolj sovražiti in škodovati nego kateri koli drugi? Ali naj delamo to navzlic temu, da je velik del Bolgarov čutil s slovanstvom tudi v časih, ko je bilo to iz političnih in psihologičnih razlogov najtežje — med vojno? Ali naj delamo to, čeprav vidimo, da je Bolgarska naš geografični most do slovanstva in po jeziku tudi naš kulturni?

Kakor že rečeno, bi bilo ne glede na vse drugo tudi s samo političnega stališča nespametno, da bi se zarili in zagrizli v sovraštvo do Bolgarov. V tem pogledu nam dajejo Srbi sami dober zgled. Kje je bilo večje sovraštvo nego med Srbi in Arnavti — tako se je zdelo. In sedaj so ti prejšnji zločinci, barbari itd. naši dobri prijatelji, ali vsaj del njih, in ob smrti njihovih poglavarjev pretaka naš parlament solze. Če pa nam le še store kaj slabega, store to, ker so jih zapeljali zavezniki, namreč naši zavezniki Italijani. Zdravi politični instinkt samoohrane je nadvladal čustveno razpoloženje, izmed dveh sovražnikov je bil izbran manj nevarni — torej niti ne manj sovražni! — za zaveznika in s tem je bila tudi prevzeta dolžnost, da damo čustvovanju drugo smer. Kar pa je šlo pri Arnavtih, ki so slovanstvu in srbstvu gotovo prizadejali in imeli voljo prizadejati večjo škodo nego Bolgari, pojde glede teh še lažje; zakaj takó negativni kakor pozitivni moment političnega prijateljstva odloča v drugem primeru z znatnim prebitkom za Bolgare.

Vse naše jugoslovanstvo je brez Bolgarov kakor invalid brez desne noge.

Kakšno je prav za prav to jugoslovanstvo, ki hoče Bolgare iz sebe kar vnaprej izključiti, oziroma jim insinuira poniževalne pogoje za milostno priznanje. Zakaj takó ponižujoče pogoje kakor miloščino more sprejeti posameznik, nikoli pa ne narod, ki v celoti ne more odgovarjati za grehe posameznikov, naj so ti posamezniki tudi v večini, kar niso niti bili. Psihologija narodnih mas! Grehe poedincev hočete naprtiti celoti, potem se pa čudite, da jih je celota res sprejela za svoje in jih ob enem preveljavila v svoje vrline; kajti tudi tega nas uči psihologija narodnih mas, da so grehi celote njene kreposti.

In kakšna je prav za prav ta naša slovanska morala, ki hoče slovanskemu narodu biti tožnik in sodnik ob enem, a odklanja posredovalca z naduto gesto. Predrznost brez primere je, da hočemo Bolgare vnaprej izključiti iz slovanske družine, kakor je brezdanja neumnost, da jih izključujemo iz jugoslovanstva, kjer so in bodo ostali, ko bo razne Jugoslovene že zdavnaj pokrival prah pozabljivosti. In da dovedemo to stališče do absurdnosti, kaj naj napravimo z makedonskimi Bolgari? Preostaja nam samó dvoje: ali zavzeti protislovanško, velesrbsko stališče in poizkušati jih posrbiti (nič več namreč kakor poizkušati, ker vse take stvari ne pridejo preko poizkusov) — ali pa jih spoznati in priznati kot take, kakršni so in hočejo biti. Ko smo pa kdaj na tem takó z demokratičnega kakor s slovenskega stališča edino pravem potu, moremo tudi po njem naprej; zakaj še enkrat: vsako samozadovoljno počivanje in stagnacija je močvirje, mo-

čvirje je gniloba, a gniloba je smrt. In pot naprej nam kaže k slovanstvu po Bolgarih in roko v roki z njimi. Makedonija nam bo lahko posredovalka miru in sprave med Srbi in Bolgari: geografično, politično, kulturno in, če hočete, tudi jezikovno.

Poznamo sicer imperialistično velesrbsko ideologijo, da Bolgarov v Makedoniji ni. Zato bo dobro, če si pogledamo mimogrede tudi ta problem, ker tega ne ve skoro nobeden pravoveren Jugosloven, da je velika večina Slovanov v Makedoniji bolgarska, kakor tudi ne ve, da zavzemajo Bolgari v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev že danes pozicijo, ki ni po številu neugodnejša, bržčas pa je celó ugodnejša od slovenske.

Zadeve seveda ne smemo razmotrivati zgolj s filologičnega stališča. Pri filologih moramo vobče biti previdni: vsak filolog je imperialist svojega jezika, če že ne dialekta. A če bi tudi bili filologični argumenti tako jasni kakor tukaj niso, zadnja instanca v takih vprašanjih mora biti volja naroda. Ako Makedonci trajno in zavedno nočejo biti Srbi, ako so v narodnem oziru in hočejo ostati zavedno bolgarski, potem ne preostaja niti filologom niti politikom drugega nego da dejstvo priznajo in se sprijaznijo z njim.

Da se Macedonci sami nazivajo „Bugare“, priznava v ostalem tudi srbski etnograf Cvijić;¹ samó trdi, da to ni nacionalno ime in da etnično ne označuje Bolgarov. Kaj potem to ime označuje, to ve samo Bog. Imamo torej ljudstvo, ki se samo imenuje Bolgare, ki hoče ostati bolgarsko, ki se čuti Bolgare, čigar jezik je v najslabšem primeru prehodni dialekt med srbščino in bolgarščino — primer, ki ni eden niti med Slovani niti drugje ter ne jemlje in ne sme nikomur jemati pravice, da si izbere narodno pripadnost, ki mu je po volji. Sicer si vsaj prejšnje čase niti Cvijić ni upal anektirati Makedoncev kratko in malo za srbstvo; zató izkuša napraviti iz njih nekeke mestice, ki niso ne eno ne drugo.

Slovanska etnografija² je odločila to vprašanje v prid Bolgarom, ljudstvo hoče takó in mi — smemo smatrati to vprašanje za rešeno v narodnem oziru.

Ni pa še rešeno v kulturnem in političnem pogledu: Makedonci se ne bodo nikoli čutili Jugoslovane, če bomo Bolgare po znanem receptu prištevali Tatarom ali Bog ve kam. Popolna svoboda in prijateljsko ponudena roka nam napravi iz Makedonije most do Bolgarov in do slovanstva, nacionalistična in politična nestrpnost nam ko-

¹ Prim. Florinskij: Slavjanskoje plemja, str. 65.

² Prim. Florinskij, l.c. str. 64 sl., tudi Niederle: Slovanski svet, str. 174 sl.

plje prepad, v katerega bi Jugoslovenci utegnili potegniti za seboj tudi jugoslovanstvo ter nam pustiti namesto njega nekaj nestrpnega in v notranjih bojih se razjedajočega srbstva.

„Slovanski potoki se zlivajo v rusko morje“. Naj se prizna tej Puškinovi misli še tako relativna vrednost: za Bolgare je že zdavnaj dejstvo. In tudi s tega stališča postane nasprotstvo Jugoslovenov do Bolgarov umljivo. Bolgarski potok že dolgo, dolgo teče brez ovinkov proti ruskemu morju in nobenega upanja ni, da bi se dal zavreti v jezerce jugoslovenstva. Tej — po svoji malenkosti prav za prav komični — imperialistični politiki bosta za Ruse orientirani bolgarski narod in jezik nepredoren jez. In zato je ne samo nemoralno, nepolitično, nedemokratsko, ampak tudi nekulturno, da se vsiljuje Makedoncem srbska misel.

Imena Jugoslavija si sploh ne sme naša država lastiti, če ni naš prvi in najbližji smoter, da združimo res vse Jugoslovane v eni državi, torej tudi Bolgare. S tega stališča je vsak državni akt, ki nas ne vodi v tej smeri, morda sicer zelo jugoslovanski, zato pa nič manj protijugoslovanski in protislovanski.

V.

Prehajamo k naslednji, najvažnejši točki naše politike: Kakšno stališče naj imamo nasproti slovanstvu, zlasti ruskemu slovanstvu, ki je njegov element radi preprostega dejstva, da tvori veliko dvetretjinsko večino ter homogeno narodno in jezikovno kulturo.

Odkar je zadela Ruse — težko je že danes reči: sreča ali nesreča boljševiške revolucije, se je naša oficialna in neoficialna politika proti njim izpremenila temeljito. Z ene strani je to popolnoma umljivo: direktne pomoči nam niso mogli Rusi nikjer nuditi, zlasti ne v naši borbi proti „zaveznikom“, a s svojimi begunci — mimorede: ki nikakor niso sami črnosotenci — so nam naprtili občutno materialno breme.

Z druge strani pa se je tudi pri nas silno razpasel imperializem. Pohvala antantinih generalov, kadar so nam prakar hoteli odščipniti kos zemlje ali so rabili našo vojsko kot cenene zastonske najemnike, je stopila Jugoslovenom v glavo, da so postali ošabni. V bistvu vsakega imperializma je, da hoče določevati narodom obliko izveličanja in tako dela tudi jugoslovanski. Na znotraj hoče proti volji večine vseh nesrbskih plemen vsiliti nekakšno pol romansko, pol orientalsko ustavo, na zunaj pa predpisuje slovanskim narodom in zlasti Rusom, kako naj si uredijo razmere, da bomo zadovoljni z njimi.

To nasprotstvo do sedanje Rusije, ki ga imajo skupaj z reacionarci vsega sveta, je v ostalem postalo tipično in značilno za vse Jugoslovane. Zavedajo se sicer, da bi utegnil narod dvomiti nad njih odkritosrčnostjo, če bi slovanstvo, ki so ga ne davno tega proglašali za dogmo, kar tako vrgli čez plot. Zato ga pa izkušajo nadomestiti z gojenjem simpatij do črnosotenskih generalov in njih vnanjepolitičnih prijateljev — poljske šlahte.

Rekel sem že, da ta velika ljubezen Jugoslovenov do Poljakov, odkrita takó na brzo roko, ne more biti slučaj in videli smo, zakaj ni slučaj. Pripeti pa se včasih, da ne more razum obvladati jezika, če je srce prepolno. In odtod tisti ominozni telegram ljubljanskih Jugoslovenov, v katerem je prekipelo veselje nad poljskimi uspehi proti Rusom.

Ne glede na vse drugo je bil ta telegram tudi velika politična netaktnost. Zakaj kakor vsak takt, mora tudi politični imeti za podlago politično kulturo in civilizacijo ali, če hočete konkretnější pojem: politično razboritost. Kje in kedaj so jo ti ljudje že pokazali? Prav tiste lastnosti, ki so teple Poljsko skozi vso njih dolgo zgodovino: pretirano, na škodo drugih se uveljavljajoče samoljubje in megalomanija, pohlepnost po politični veljavi, ki ni v nobenem razmerju z dejansko močjo, briskiranje sosedov, celó takih, ki ponujajo roko v spravo — odlikujejo naše Jugoslovane v pomnoženi meri.

Oglasila se je sicer vest in zavest nerodnosti, in verjamem Ilešiću, da mu ni bilo ljubo, da so se javno pozdravljali poljski reacionarci in rusofobi od njih tukajšnjih bratcev. Ali v naglici sestavljeni in odposlani telegram, je kakor vzklík navdušenega človeka v ekstazi: resnično občutje in mišljenje izraža verno, mnogo bolj nego diplomatično obzirna izjava, ki po večini nima drugih smotrov, kakor da prikriva prave misli. Če je pa Ilešić dosegel s svojim komentarjem namen, dvomim, zlasti spričo dejstva, da je takoj na to pomnožil Poljake na škodo Rusov od 17 na 30 milijonov.¹

Malenkostnosti in nedalekovidnosti naše politike ne razume, kdor ne pomisli, da so jo zasnovali malenkostni in nedalekovidni ljudje, ki ne vidijo preko plota sedanjega kaosa in ki mislijo, da mora ostati ustroj Evrope kakor je danes, zlasti ne glede na Rusijo; da so jo zasnovali tisti, ki mislijo, da je revolucija Rusijo za vselej odtegnila Evropi, ne pa, da je samó velik zalet, ki jo zanese prav v njeno sredo.

¹ Celó Czerkaski, ki je za Poljake menda zaradi etnografične enoličnosti anektiral tudi Litovce, jih je naštel samó 21 milijonov. Prim. Florinski, I. c. str. 171. (Dalje).

Politični pregled.

A. Domača politika.

V parlamentu nadaljujejo vladne stranke svoje „državotvorno“ delo s silno naglim sprejemanjem onih zakonskih načrtov in predlogov, ki jih določuje vidovdanska ustava za ureditev centralistične države. Najvažnejši izmed sprejetih zakonov so: zakon o oblastni in srezki samoupravi, volilni zakon in zakon o razdelitvi države na oblasti. Te zakone je parlament sprejel na podlagi kompromisov med radikali in demokrati; kajti skoro pred vsakim glasovanjem je prišlo med obema strankama do krize, ki jih je pa stari Pašič vedno srečno prebrodil. S tem ni rečeno, da bi bila odstranjena velika latentna državna kriza, ki mori kraljevino SHS že od njenega rojstva sèm. Pašič vlada po receptu rajnega grofa Taaffeja: Es wird fortgewurstelt — počasi rinemo dalje!

Hrvatsko-srbski spor je stopil v nov štadij, odkar so listi razglasili spomenico v „hrvatskem bloku“ združenih hrvatskih strank na inozemstvo. Hrvatski blok zanika, da bi bil omenjeno spomenico že oddal, pač pa je odposlal posebno spomenico belgrajski vladi na naslov Nikole Pašiča. V tej spomenici zahtevajo Hrvatje svoje zastopstvo na gospodarski konferenci v Genovi. Belgrajska vlada sicer zatrjuje, da se na to spomenico ne more ozirati, a kljub temu zatrdilo spomenica ni ostala brez vtisa na srbske politične kroge. Srbska javnost danes splošno priznava: 1. da hrvatsko-srbsko vprašanje res obstaja in 2. da je treba spor rešiti sporazumno. To je velik političen napredek in nedvomen uspeh hrvatske politike, majhen sicer, a vendar uspeh. V splošnem prevladuje med Hrvati Radičeva struja.

V Sloveniji se opaža zadnje čase nekoliko živahnejše strankarsko gibanje. Ako sodimo po raznih znakih, izgublja demokratska stranka vedno bolj tla pod seboj. Govorice o neki novi nameravni „gospodarski stranki“ so zelo značilne. Samostojnim kmetom se ne godi nič boljše — njihov glavni zastopnik minister Pucelj, ima na raznih shodih težko stališče pri zagovoru svoje politike. Prav takó je socialno-demokratska stranka radi notranjih osebnih sporov silno oslabiljena. Najmočnejša je trenutno še organizacija Slovenske ljudske stranke, a tudi v njej so mali spori, ki pa organizaciji kot taki niso posebno nevarni: navaden rodbinski prepir. V splošnem lahko rečemo: Počasi se vrši likvidacija vsega, kar je po vojni ostalo v deželi za nove razmere neprikladnega. Nihče pa še ne more danes presoditi, kaj zraste novega na starih ruševinah, ker proces razkrajjanja in pretvarjanja še dolgo ne bo končan. Eno lahko ugotovimo že danes: **ideja slovenstva se krepi in raste od dne do dne!** To je razvidno iz naraščajočega gibanja za slovensko avtonomijo, oziroma za federalizem. Ta pojav utegne v zvezi z idejo hrvatstva in srbstva postati odločilen za bodočo notranjo ureditev naše države. Revizija vidovdanske centralistične ustave postane prej ali slej nujna državna potreba.

B. Vnanja politika.

V naši vnanji politiki je vredno zabeležiti konferenco, ki se je vršila med zastopniki Male antante v Belgradu s sodelovanjem Poljske kot nekako pred-

posvetovanje pred konferenco v Genovi. Uradno poročilo o tej konferenci pravi, „da so se zastopniki Češke, Jugoslavije, Rumunije in Poljske sporazumeli v vseh vprašanih.“ Iz raznih izjav vodilnih državnikov Male antante je razvidno, da nameravajo nastopati na genovski konferenci kot enota. Ni pa rečeno, da hočejo nastopati tudi pri drugih prilikah enotno; zato smatramo belgrajski sporazum samo za sporazum *ad hoc*. Da je to mnenje pravilno, sklepamo iz popolnoma različnih stališč, ki jih imajo državniki Male antante nasproti ruskemu vprašanju: Čehi se močno približujejo angleški tezi sporazuma z Rusijo, dočim pri nas še vedno prevladuje ostro francosko odklonilno stališče nasproti vsakemu paktiranju s sedanjim režimom v Rusiji. Naš vnani minister dr. Ninčič se je sicer izrekel v parlamentu za popolno nevtralnost glede Rusije; zdi se pa, da celokupna vlada ni njegovega mnenja. Zato Mala antanta do danes še ni nikakršna trdna politična tvorba, ampak jo moramo smatrati bolj kot zvezo interesentov pri rešitvi raznih gospodarskih vprašanj.

Največjo politično važnost pripisuje danes Evropa in vsa svetovna javnost genovski konferenci, ki se začne 10. aprila. Konferenca ni važna le v gospodarskem oziru zaradi vprašanja gospodarske obnove Evrope, zlasti srednje Evrope ter s tem v tesni zvezi stoječih vprašanj nemške vojne odškodnine in rešitve ruskega problema, ampak važna je tudi v političnem oziru zaradi angleško-francoskega spora, ki se v tisti meri poostruje, kolikor bolj se konferenca bliža.

Angleško-francoski spor se je pričel na konferenci v Washingtonu zaradi odklonilnega stališča Francije proti predlagani razorožitvi, nadaljeval se je na konferenci v Cannesu in danes je dosegel svoj višek v neizprosni politični borbi, ki jo vodi Poincaré proti Lloyd Georgeju zaradi angleške pomirljivosti nasproti Nemčiji in Rusiji. Angleško in francosko časopisje streljata že z najtežjimi topovi, a kakor vse kaže, prevlada končno hladna angleška vztrajnost nad temperamentno francosko zagrizenostjo. Izid konference v Genovi utegne postati odločilen za razvoj evropske in svetovne politike za dolgo dobo. Ako zmaga angleško stališče, dobi z Rusijo že danes v jako dobrih zvezah stoječa Nemčija proti Franciji precej proste roke in posledice utegnejo postati nedogledne: ni izključeno, da doživi naša generacija ne samo temeljite ravizije mirovnih pogodb, ampak še kaj hujšega. Vse kaže na to, da današnja ureditev Evrope ne bo večna, ker je stanje prelabilno in na to možnost moramo biti pripravljeni pravočasno tudi — mi, da ne doživimo neprijetnih razočaranj kakor smo jih po letu 1918.

V zvezi s temi političnimi problemi in s političnimi perspektivami, ki jih ti problemi odpirajo za bodočnost, stoji mogoče v zvezi tudi živahno monarhistično gibanje, ki ga opažamo zadnji čas v Nemčiji, na Ogrskem, med rusko emigracijo i. t. d. V Nemčiji se piše javno, da bodi bodoči predsednik nemške republike le „Platzhalter“ za — Hohenzollernce! Kot bodoči predsednik se imenuje znani von Kahr. Razpoloženje na Ogrskem je znano. A tudi v Bolgariji dvigajo stare stranke svoje glave proti Stambolijskemu. Vsa ta gibanja stoje brez dvoma v tesni medsebojni zvezi in ne obetajo premirnih dni.

† Miroslav Malovrh. Dne 7. marca t. l. je umrl dolgoletni glavni urednik „Slovenskega Naroda“ Miroslav Malovrh, eden najposobnejših slovenskih časnikarjev, ki je imel v svojih dobrih letih jako važno politično vlogo v Sloveniji.

Bil je mož širokega duševnega obzorja, odličen humorist in oster satirik. V političnem boju je znal biti strasten in neizprosni nasprotnik, v sredstvih neizbirčen in naravnost fanatičen; toda v privatnem življenju je bil dobrega in plemenitega srca in radodaren do skrajnosti, kjer je videl bedo in gorje, ki ga je sam toliko okusil v svojem burnem življenju.

Kot glavni urednik enega največjih slovenskih dnevnikov si je dopisoval ali pa stal v neposredni zvezi z vsemi političnimi veljaki svoje dobe. Svojo obsežno politično korespondenco je skrbno hranil; če pride v prave roke (ako ni že uničena), utegne marsikako pismo iz njegovih predalov postati velevažno za vsakega raziskovalca slovenske politične zgodovine zadnjih let.

J. P.

Gospodarski pregled.

Strankarstvo v gospodarstvu.

Zadnjič sem izrekel svoje mnenje o naredbi finančnega ministrstva o arbi-trazi. Naredba se je čez par dni morala izpremeniti, ker narodna banka stavljenim nalogam res ni bila dorasla. Danes moram poudarjati drugo stran naših finančnih in gospodarskih naredeb in odredb, da je namreč vsaka prikrojena v kar naj-odioznejši obliki in na najbolj zoprn način.

Tak primer je zvišanje uradniških plač. O potrebi zvišanja uradniških do-hodkov bi bila odveč vsaka beseda, o nujnosti prav takó. Vlada rešuje to vprašanje na tak način, da se je nemogoče ubraniti vtisa, da se iz vsega uradništva bridko norčuje. Če hoče vlada s prenizkimi plačami doseči redukcijo uradništva in še le potem to vprašanje resno v roke vzeti, naj bi to odkrito priznala, ker je odkrito postopanje še vedno bolj simpatično kot prikrita igra.

Posebno odiozno je v gospodarski politiki vladno strankarstvo. Ne mislim pri tem toliko na volovske in druge kupčije, o katerih se tolikokrat čita po poli-tičnih časnikih, ampak bolj na to, da ima pri nas skoraj vsaka naredba narodno-gospodarskega značaja nekak strankarski pečat: pozna se ji strankarski izvir in smoter. Vsako narodno-gospodarsko vprašanje motrijo pri nas stranke predvsem s tega stališča, kaj bi se dalo pri tem izbiti za stranko in za posameznike, ki so tu prizadeti. Takó se potem zgodi, da nameravani uspeh izostane radi nespretné izvršitve, pač pa na koncu javnost čuti samó vonj po strankarski favorizaciji, a opozicionalci pišejo in govore o korupciji. Kakó more to vplivati na konsolida-cijo države v času, ko splošnost takó silno trpi vprav pod neznosnimi davki in nezdravimi gospodarskimi razmerami, je jasno.

Kadar so davčna bremena skoro neznosna, mora vlada naravnost ljubosumno čuvati značaj absolutne nepristranosti pri državnih izdatkih. Pri nas vidimo, da misli vlada v istem trenutku, ko se po vseh večjih mestih vrše shodi proti previ-sokim davkom in preveliki draginji, celó pri podporni akciji za pasivne kraje na — strankarstvo. Če hoče vlada za Slovenijo določenih 24 milijonov razdeliti samó med gospodarske organizacije v okviru JDS, SKS in SPJ (J. S. D. S.), se ji nikoli ne posreči, da bi to postopanje drugače razložila in opravičila.

Zató ni čudno, da se med produktivnimi sloji razširja prepričanje, da je naša država gospodarsko sicer trdna kot želva, ki ji tudi najtežji voz korupcije ne pride do živega, da bi se pa gospodarsko mogla konsolidirati le, če bi se nam posrečilo naše vodilne državnike, narodne gospodarje in politike zamenjati z onimi v drža-

vah z zdravo valuto, potem bi šlo hitro pri njih navzdol, pri nas pa navzgor. Seveda osebe niso odločilne, ampak mišljenje in, dokler ne pridemo do zavesti, da je naša najkočljivejša stran narodno gospodarstvo in da mora odtod vsako stran-karstvo, pojdemo v sedanjem tempu navzdol.

Dr. J. M.

Socialni pregled.

Socialno-politična zakonodaja v Jugoslaviji.

Po državnem preobratu v letu 1918. smo poskusili tudi v Jugoslaviji z reformami in dopolnjevanjem socialno-politične zakonodaje. Namen tega je bil, da se zadosti v socialnem pogledu v vojni zrevolucioniranemu delavstvu ter takó vpliva pomirjevalno na nezadovoljno in obubožno ljudstvo; končni smoter pa je bil, da se delavski sloj kolektivno vzgoji v zavednega sočinitelja v gospodarskem in javno-pravnem življenju. — V tem pogledu so se započele predvsem v Sloveniji razne reforme v socialno-politični zakonodaji, kjer je procentualno še največ takšnega prebivalstva, ki ima za to res zanimanje. Zató se je v Sloveniji po drž. preobratu storilo primeroma največ, kjer je bilo tudi socialno-politično poverjeništvó daleko popolnejše organizovano nego pa isto ministrstvo v Belgradu. Z uvedbo centralizma se je preneslo tudi središče te panoge državne uprave v Belgrad in pokrajinski oddelki socialnega skrbstva so s tem izgubili svoj prvotni pomen. Značilna za splošno umevanje potreb socialno-politične zakonodaje je okolnost, da je bilo dolgo časa ministrstvo za socialno politiko v Belgradu najbolj slovensko, kateremu so doslej navadno načelovali „prečani“, med njimi tudi Slovenci. Ko se je socialno-politična zakonodaja centralizirala v Belgradu, se je pokazalo, da je od vseh doslej več ali manj avtonomnih pokrajin storila na tem polju Slovenija še največ. Sloveniji je sledila Bosna, njej Hrvaška; vse druge pokrajine so prišle v Belgrad glede tega skoro praznih rok. Slovenija je poskušala dohitevati na polju socialno-politične zakonodaje in praktičnega socialnega skrbstva Avstrijo, Češko in Nemčijo — deloma z uspehom, deloma tudi brez uspeha. Z nastopom stroge upravne centralizacije pa je delo obnove in prenove zastalo ter se je celo zopet podrlo marsikaj že obstoječega ali še le započetega. To je umljivo, kajti niti na Hrvaškem niti v Bosni niti v Vojvodini ali v Srbiji, da ne omenjam drugih kapitalistično-gospodarsko manj razvitih dežel (n. pr. Črne gore ali Makedonije) niso bili dani niti preprosti administrativni predpogoji za vršitev praktičnega dela socialnega skrbstva. Ves obširni jug naše države trpi namreč na slabi organizaciji javne državne administracije; poleg tega je pretežno agraren. Odstotek tistega prebivalstva, ki ima živo zanimanje za moderno socialno-politično zakonodajo je takó majhen, da se ne more zadostno uveljaviti v političnem življenju. Po mojem mnenju je zgolj v Sloveniji odstotek tega prebivalstva tolik, da se more uveljaviti z uspehom tudi v političnih in gospodarskih borbah. Stara Avstrija je bila pretežno industrijska država: 52% njenega prebivalstva je živeló od industrije, obrti, trgovine, prometa in svobodnih poklicev, a le 48% od poljedelstva. Takšno državo je mogoče dobro upravljati tudi v centralistični obliki, ako ji stoji ob strani dovolj strokovno izobraženega uradništva. Trgovsko-industrijska država tudi nujno zahteva dobre in hitre administracije, med tem ko pretežno agrarna država to lažje pogreša. Močan in organiziran delavski sloj v pretežno industrijski državi nujno prinaša s seboj potrebo socialno-politične zakonodaje, med tem ko je v pretežno agrarni državi zanimanje za njo dosti manjše ali

pa se sploh redkokdaj uveljavlja. Odločilnega pomena je tudi okolnost, v kateri panogi narodnega gospodarstva je zaposlenega največ delavstva in uslužbenstva. V Nemčiji je na primer število delavcev v industriji in v rudnikih naraslo od leta 1882. do leta 1907. od 4,096.000 na celih 8,593.000 duš, v trgovini in prometu od 727.000 na 1,960.000, v poljedelstvu pa od 5,882.000 le na 7,283.000. Ker so poljedelski delavci slabše organizirani, večinoma tudi nezavedni glede lastnega družabnega položaja, nosi nemška socialno-politična zakonodaja industrijski pečat, kakor ga je imela v bivši Avstriji, kjer je delavski sloj vodilo skoro izključno veleindustrijsko delavstvo. Podobno statistiko izkazuje tudi današnja Češko-Slovaška na ozemlju teritorija stare Češke kraljevine, ki pa je v vseh ozirih vodilna v novi državi. V Jugoslaviji sicer nimamo še nobene zanesljive statistike o tem, verjetno pa je, da znaša odstotek prebivalstva, ki živi le od poljedelstva, najmanj 70% celokupnega prebivalstva, torej tudi odstotek delavstva v poljedelstvu daleč prekaša število delavcev v industriji, trgovini in prometu. Zaradi tega za uvedbo moderne socialno-politične zakonodaje v naši državi ni tistega splošnega zanimanja kakor v sosednih pretežno industrijskih državah. Slovensko industrijsko, obrtno, prometno in trgovsko delavstvo bi moglo upati na primerno spopolnitev socialno-politične zakonodaje le v tem primeru, ako bi ostala Slovenija zedinjena in avtonomna; kajti edino v tej deželi se more industrijski delavski stan politično primerno uveljaviti ter takó podpreti stanovske težnje v obliki socialno-zaščitne zakonodaje, a v skupni jugoslovanski državi, ki se upravlja centralistično in torej nujno zenačujoče, utone v morju poljedelcev. Poljedelsko prebivalstvo sicer tudi potrebuje socialno-politične zakonodaje, toda drugačnega značaja kakor industrijsko delavstvo. V trenutku, ko se je socialno skrbstvo državne uprave preneslo v Belgrad, so nemški in češki vzorci socialno-politične zakonodaje izgubili za našo državo svojo vrednost. To se je pokazalo tudi praktično, čeprav nočemo odrehati socialno-političnemu ministrstvu v Belgradu dobre volje. S tega stališča je lahko umevno, da sedanje velike parlamentarne stranke ne morejo uvideti potrebe socialnega ministrstva in da zahtevajo njegovo odpravo. Ako je pretežni del celokupnega drž. prebivalstva brez zavednega zanimanja za moderno socialno-politično zakonodajo, ki tej večini v nobenem oziru ni prijetna, ker jo omejuje in ji nalaga tudi razna bremena, je postalo jasno, da smo stopili v dobo hiranja in vegetiranja te nove panoge državne uprave.

Socialno-politično ministrstvo je doslej v glavnem izdelalo sledeče socialno-politične zakone: 1. zakon o invalidih in vojnih sirotah; 2. zakon o bolniškem in nezgodnem zavarovanju delavcev; 3. zakon o obrtnem ali delavskem nadzorništvu; 4. zakon o delavskih zbornicah in 5. zakon o izseljencih. Poleg tega se je organizirala uprava glede nekaterih drugih panog praktičnega skrbstva, n. pr. zaščita dece, posredovanje dela, glede stanovanjskih neprilik i. t. d.

Vsi ti zakoni in naredbe imajo s socialnega stališča to pglavitno napako, da so silno birokratični. Tej napaki se centralistični zakonodajalec ni mogel izogniti; kajti centralizem predpostavlja birokratično upravo do zadnjih podrobnosti, v naši državi pa še nivelizacijo, ki hudo zadeva vprav Slovenijo, katere prebivalstvo je gospodarsko še najbolj diferencirano. To se na primer prav dobro vidi pri zakonu o invalidih in vojnih sirotah, ki je med vsemi še najboljši. Tudi se ločijo srbijanski invalidi od invalidov bivše avstro-ogrske vojske, česar nobeden socialni politik ne more odobravati, ako stoji na obče človeškem stališču, kar bi moral. Tudi ta zakon je preveč birokratično rigorozen, kar bi ne smel biti že

glede na to, da ima pomen prav za prav le za sedanjo generacijo. Tudi zakon o bolniškem in nezgodnem zavarovanju delavcev uvaža okostenelo birokratično upravo. Tudi ta zakon hudo nivelizira. V Sloveniji n. pr. se je na tem polju socialnega skrbstva marsikaj storilo in doseglo; zlasti ogromno je izvršenega notranjega podrobnega dela. Posamezne panoge socialnega zavarovanja in ž njim zvezanega praktičnega socialnega skrbstva so se razvile prav na globoko in v res moderno zamišljenih smernicah. Zaradi obširnosti gradiva se tu ne morem s tem podrobneje baviti, opozarjam le na brošuro šef-zdravnika dr. Démetra Bleiweisa „O znanstvenih nalogah socialnega zavarovanja“, ki jo je nedavno izdala bolniška blagajna za Slovenijo. Administrativni aparat s tem zakonom uvedene socialnega zavarovanja v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni precej dobro funkcionira, med tem ko n. pr. v Srbiji — kolikor mi je znano — niti temeljnega upravnega ogrodja teh institucij še nimajo, da ne govorim o Makedoniji ali Črni gori. In vendar se določuje dosledno centralističnemu ustrojstvu splošne državne uprave za sedež centrali te panoge socialnega skrbstva le začasno Zagreb, pozneje pa Belgrad, kjer menda še danes nimajo niti preproste delavske bolniške blagajne. Po mojem mnenju bo ta birokratična centralizacija socialnega zavarovanja precej trdo prijemala zavarovance za določene denarne prispevke in jih zbiralala v centralni blagajni, ker je notranji ustroj institucije predvsem tako usmerjen, med tem ko je poglavitni namen, da se v potrebi socialno pomaga bodi kolektivno, bodi individualno, ostal sekundarnega pomena.

Podobno je z zakonom o delavskih zbornicah, ki so pravi zgled za to, kakšna naj bi ta socialna institucija ne bila. Ako pregledamo okvir prepuščenega jej udejstvovanja, se moramo vprašati, če so te zbornice res potrebne. Nimajo ne legislativne ne izvršilne moči, ampak imajo zgolj pravico peticije kot vsak drug državljan. Njena glavna naloga je predvsem zbiranje raznega gradiva, predvsem statističnega, in v pobiranju prispevkov za stroške. Te svoje dohodke najbolje uporabi za razne prosvetne namene. Vse to pa more in sme tudi vsaka druga organizacija, n. pr. strokovne delavske organizacije. Delavske zbornice se odlikujejo po predpisanem jim birokratskem notranjem ustrojstvu. O njih piše celó službeni organ ministrstva socialne politike „Socialni Preporodjaj“ (štev. 2., 1922) tako-le: „Že pri otvoritvi delavskih zbornic se je jasno pokazalo, kako velike napake nosijo današnje zbornice v svojem telesu, ker so zbornični svetovalci imenovani in ne po rednih volitvah od delavstva izvoljeni. Popolno nezaupanje nosijo zbornice na svojem čelu. Nezaupanje delavstva do delegatov, nezaupanje v pravično razmerje posameznih strok in nezaupanje javnosti. Gotovo je to najhujše zlo, ki se more pripetiti javni ustanovi.“ — Tudi obrtno ali delavsko nadzornišstvo se je s centralistično državno upravo skoro povsem pobirokratilo in izgubilo potrebno trajno zvezo z vsakdanjim življenjem. Njegov učinek je enak onemu v bivši Avstriji, kjer se je vse dotično delo omejilo bolj na pisanje aktov kot pa na praktično udejstvovanje, ki je — to treba brez odloga priznati! — v danih razmerah težavno, zlasti tudi zaradi pomanjkanja izšolanega osebja.

Ali naj govorim o tako zvanem „Izseljeniškem zakonu“, ki je naravnost sramoten dokument naše „zakonodaje“? Takšni „zakoni“ morajo vzeti naši državi v inozemstvu še tisto malo ugleda, ki ga morda še ima. Ves „zakon“ je tako stiliziran, da se takoj na prvi pogled vidi, da mu ne gre za praktično socialno skrbstvo ubogih jugoslovanskih izseljencev, temveč za monopol posameznih parobrodskih družeb in za „koncesije“ novim takšnim družbam, ki se sestavljajo ad hoc in naj zaslužijo ogromne svote pri prodaji ali posojevanju svojih koncesij. Ta „za-

kon" bi se moral že s stališča našega državnega ugleda takoj odpraviti ali pa temeljito preurediti.

Tudi razne druge socialno-politične institucije so se čisto vtopile v — aktih. Tako n. pr. ima zaščita dece še nekaj praktičnega pomena v Sloveniji in na Hrvaškem, med tem ko je ta akcija povsod drugod v naši državi postala zoprni in nepotreben — urad. V Sloveniji se je v tej panogi socialnega skrbstva začelo marsikaj praktičnega, kar je zopet zamorila slana centralistične nivelizacije. Institucija posredovanja dela se je po statistiki obnesla doslej zgolj v Sloveniji, med tem ko so ti uradi skoro povsod drugod ostali — neproduktivni. Državna posredovalnica za Slovenijo n. pr. izkazuje za leto 1919. do 1921. poslovanje s 97.818 strankami, med temi 24.766 primerov z uspehom izvršenih posredovanj med delodajalci in delojemalci, ko ostali posredovalni uradi v državi skupaj ne dosegajo takšnih števil. O nerazumljivih številnih stanovanjskih naredbah in zakonih ne bom trosil besedi. Pripominjam le, da se doslej vlada še ni upala izdati nedolžnega zakona o prisilni ekspropriaciji stavbišč v stanovanjske namene, analogno določbam o razlastitvi zemlje pri gradbah železnice.

Doslej imamo že nekaj skupnih socialno-političnih zakonov in naredeb za razne socialno politične institucije, ki se pa skoro vse brez izjeme vtapljaajo v brezplodni birokratizaciji. Vsaj del teh zakonov bo ostal zaradi tega v večini pokrajin te države na papirju, drugod pa bo efekt ta, da se še pomnoži število malo plodnih državnih uradov. Pri dani gospodarski in socialni strukturi prebivalstva v državi ni upanja, da bi se socialno delo v državi bodisi v zakonodajstvu, bodisi v praktičnem udejstvovanju oživilo in pomladilo. Zato bo zlasti delavski sloj primoran opustiti upe, da si z državno pomočjo zagotovi podobno socialno-politično zakonodajo in socialno-politične naprave, kakor jih ima n. pr. v Avstriji, Nemčiji, na Češkem i. t. d., marveč bo bolj in bolj navezan le na to, kar si ustvari družabno sam z lastnimi sredstvi.

As.

Kulturni pregled.

Slovenski umetnik v Jugoslaviji.

V današnji dobi materializma in javne korupcije je ves položaj tak, da umetnost odzivamo kot prezirano pepelko; le ob kričavih priložnostih je vsaj pred gosti, ki snubijo negovanko politiko, ne zatajujemo. Ker je prav ona najlepša naša hči, obešamo tedaj nanjo kak skromen, cenen predpasniček ter ji obuvamo bose, obtolčene in po trnju opraskane noge v premajhne, pošvedrane politične čevljičke.

In vendar je res, da niti zdaj, ko smo v krutem boju z materializmom, ne moremo živeti brez umetnosti, božje poslanke. Naša narava jo zahteva, naš prosvetni sloves jo terja — sebi, svojemu imenu in prosvetni nalogi, ki smo jo prevzeli po svojih idealnih in delavnih očetih, smo jo dolžni.

Po stanju umetnosti in splošne prosvete ter po pogojih njiju obstanka in razvijanja merimo in sodimo resnično naprednost.

V življenju ni postoja. Naš duh išče spoznanja in resnice, srce nam hrepeni v duševne svetove po lepoti in blaženosti.

Umetnik sega v te svetove in nam ustvarja nebesa: daje nam, kar mu je dal Bog sam.

Ustvarjajoča moč umetnosti je v občutju. Brez občutja umetnosti ni in tudi uživati je brez občutja ne moremo.

Pravi umetnik svojega nagona za ustvarjanje ne more zadušiti. Mir in zadoščenje mu je, ko je umetnino dovršil. To zadoščenje je prav popolno tedaj, ko pride umetnina v last, v duševno uživanje tistih, ki jim je namenjena.

Umetniku je svet potreben.

*

Umetnik dela iz sebe, dela po svojem nagonu, a dela za svet, za „občinstvo“.

Danes gleda svet bolj umetnika kakor pa njegovo delo; zdi se mu siten vsiljivec, ki mu budi slabo vest. Zakaj umetnik oznanja tudi v dobi propalosti in materializma veliko vero v ideale ter daje in kaže življenju neko lepšo, plemenitejšo smer. S svojim visokim blagovestjem hodi pred svetom in pred časom, v katerem živi.

In to je neomejna last umetnikova, to je njegova velika oblast in moč.

Tako je umetnik zares pravi voditelj svojega naroda, voditelj zato, ker je nositelj njegovih idej, glasnik in besednik njegovih zahtev. S tega vzvišenega prestola ga nikoli ne bodo mogli vreči tisti, ki so se polastili njegovih idej, da jih izkoriščajo v svoje samopašne in materialistične namene.

Naš preporod, prvi in pravi del našega osvobojevanja in kulturnega uveljavljanja se je vršil s pomočjo umetnosti, zlasti leposlovne umetnosti.

Kdor ne verjame, naj pregleda vsaj nekaj listov naše politične in kulturne zgodovine.

Našo narodno zavest v obmejnih krajih je budila in gojila prosveta, zlasti leposlovna, glasbena in dramatična umetnost.

Pogoje za vse to so ustvarili naši umetniki.

Za kakšno plačilo?

*

Slovenski umetniki, ki so v dolgi dobi narodne odvisnosti z živo besedo in s trdno vero nosili zastavo ljudske prosvete, budeč in bodreč svoj trpinčeni, dostikrat od vseh prosvetnih dobrin odrivani narod, so že ob svitu našega državnega zedinjenja — v l. 1917 — našli pravo misel, da morajo, naj se zgodi karkoli, varovati vse naše prosvetne pridobitve in najti pota, da se prosvetno delo nadaljuje na trdnih narodnih temeljih tudi v dobi, ki se je oznanjala.

Duša našega javnega življenja se pa še ni opomogla po vojnih viharjih, da bi mogla najti pot do idealov iz prejšnjih dob ter ljubezen in požrtvovalnost, ki sta nam ustvarjali v najtežjih razmerah vse naše prosvetne dobrine.

Ali so nam požrtvovalnost, ljubezen in ideali zares umrli?

Zdaj je tako v Jugoslaviji, da uspevata samo politični potuhnjenec in brezvestni materialist, ki podirata, kar nam je po stoletni borbi ter po trudu in zaslugi prosvetnih delavcev dala usoda, ki slačita zbegani narod in upropaščata našo, reda in miru potrebno državo... In če prosvetni delavci svaré, ker vejo, da imajo pravico do opemina, in ker mislijo, da imajo tudi dolžnost, da narod in domovino branijo, učijo in vodijo iz zmot in materialističnih nižin v svetle, jasne višine idealov in moralnosti, — tu jih zasramujejo samozvanci, računajoči klečeplazniki.

Tako naj bo plačilo prosvetnim delavcem v Jugoslaviji?

Ali pa je morda to kazen, ker prosvetni delavec, ker umetnik ne more biti njih politični priganjač?

Vse upanje slovenskih umetnikov in prosvetnih delavcev sploh raste iz močne vere, da pride čas, ko naše ljudstvo do temelja podere lažnive narodne malike!

Iv Zorec.

Dr. F. Grivec: Pravovernost sv. Cirila in Metoda.

Ljubljana 1921. (Bogoslovna Akademija. I.)

O Grivčevem spisu ne morem podati strokovne ocene, pač pa hočem seznaniti čitatelje z uspehi njegovega raziskovanja, ker Ciril-Metodovo vprašanje ne zanima samo slavista in zgodovinarja, ampak ima pomen za našo širšo javnost, ki je razdeljena v katoliško in pravoslavno konfesijo, v zapadno in vzhodno kulturno območje.

Ciril-Metodov problem obsega dvojce vprašanj: njuno razmerje do prvenstva rimskega papeža in glede nauka o izhajanju sv. Duha, t. zv. filioque.

V nasprotju z nekaterimi katoliškimi in pravoslavni raziskovalci dokazuje dr. Grivec, da sv. brata nista sledila Fotiju v njegovem boju proti Rimu. Glede vprašanja papeževskega prvenstva sta bila slovanska apostola pod vplivom vzhodnega meništvja, zlasti sv. Teodora Studita, ki je imel od uradne različno bogoslovsko terminologijo. Uradna carigrajska cerkev je učila, da je rimski papež zato poglavar cerkve, ker je škof stare cesarske prestolice-Rima, a carigrajski škof, ki stoluje v „novem Rimu“, ima prvo mesto za papežem in neko prvenstvo na vzhodu. Bizantinski menihi so nasprotno smatrali v soglasju z zapadno cerkvijo rimsko prvenstvo za apostolsko nasledstvo sv. Petra, kar se je označevalo z naslovom „apostolica sedes“, ki so se ga uradni krogi izogibali.

Sv. Ciril in Metod sta se držala meniške, studitske terminologije v zavednem nasprotstvu z uradno in fotijejsko terminologijo. Bila sta vdana Rimu, a ob enem sta ostala verna sinova in domoljuba grškega vzhoda. Pri navajanju cerkvenih zborov se najprej omenjajo rimski papeži, potem še le carigrajski patriarhi in cesarji. Dasi papeži niso bili navzoči, se navajajo v dokaz vrhovne oblasti, ko so sklicanje cerkvenih zborov po vzhodnih cesarjih odobrili ali pa pozneje zaključke potrdili. Nasprotno pa omenja Fotij pri navajanju cerkvenih zborov na prvem mestu carigrajske patriarhe.

Fotijeve razkolu, ki je imel prvotno osebni značaj in se njegove posledice niso dale videti v bodočnost, sta se sv. brata izogibala in odšla v misijone, da pozitivno delujeta za cerkveno edinstvo. Uvedla sta slovansko bogoslužje, da uvrstila med kulturne narode Slovane, ki naj bi ne bili pasivni povod in predmet razdora med vzhodom in zapadom, ampak aktivni posredovalci krščanske ljubezni in veseljnosti. Ob Metodovi smrti so njegovi učenci opravili božjo službo v latinskem, grškem in slovanskem jeziku. Protifotijejsko mišljenje sv. Metoda dokazuje dejstvo, da se ni dal od njega posvetiti za nadškofa, dasi sta cesar in patriarh hotela, ampak je to čast sprejel od papeža. Pred svojim odhodom na Moravsko nista sv. brata prejela niti mašniškega posvečenja, marveč sta odšla kot preprosta misijonarja, dogovorivši se o tem s cesarjem, a ne s patriarhom.

Sv. Ciril in Metod sta imela indirektno politično poslanstvo, da rešita Moravane nemške cerkvene oblasti in organizacije. Rastislav se je hotel zvezati s Carigradom proti Frankom. Kot bizantinska domoljuba sta želela, da bi prenehalo za-

padno frankovsko-rimsko cesarstvo, ki ni bilo v korist cerkvenemu edinstvu; frankovski državni in cerkveni imperializem je bil glavna nevarnost za slovanski misijonski načrt. Slovani bi bili naravni most med grškim vzhodom in latinsko-nemškim zapadom. Mogoče je, da sta sv. brata hotela Slovane zavarovati pred germanstvom, osvoboditi papeže frankovskega cazaropapizma, utrditi cerkveno edinstvo in zagotoviti svoji domovini pomoč mladih slovanskih narodov. Ustanovitev slovanskega bogoslužja in cerkvene organizacije je dokaz, da nista bila zastopnika bizantinskega cazaropapističnega imperializma.

Glede vprašanja o „filioque“ pravi dr. Grivec, da je treba razlikovati dogmatično vsebino od dodatka k nikejsko-carigrajskemu simbolu (veroizpovedi).

Rimska cerkev je vsaj tri stoletja pred Fotijem učila, da izhaja sv. Duh iz Očeta in Sina, a ni dovoljevala tega dodatka k nikejsko-carigrajskemu simbolu, kar so zlasti zahtevali Franki, n. pr. sam Karol Veliki. Papež Leon III. se je pozival na efeški cerkveni zbor, ki je zabranjeval izpreminjanje simbola. Stališče papežev se je do XI. stoletja oziralo na efeški cerkveni zbor ter na grško občutljivost in konservativnost. Gorečnost Frankov ni izvirala iz čisto verskih nagibov, ampak se je mešala vmes narodna antipatija do Bizantincev po ustanovitvi frankovsko-rimskega cesarstva. Proti papeževim opominom so brez potrebe vrivali v nikejsko-carigrajski simbol dodatek „filioque“. Tudi je bilo grško-latinsko izražanje in pojmovanje različno, kar je dajalo povod za sumničenje na obeh straneh. Grška formula „per filium“ je točna, a splošno je manj jasna nego latinska „ex patre filioque“. Cerkev ni izdala o tem nobene obvezne odločbe.

Ko radi papeževe odločnosti nemški duhovniki niso mogli uničiti Metodovega delovanja na Moravskem z brutalno silo, so ga začeli sumničiti krivoverstva. V njih politično korist je bilo, da Grke obdolžejo krive vere in si s tem zagotové rimsko cesarsko krono, ki bi se bila morebiti mogla vrniti zopet Grkom. Metodovo delovanje bi bilo utegnulo okrepiti grško politično moč, da bi se bila prenesla na zapad. Germanstvo se je opiralo na Rim, a slovanstvo na Carigrad.

Papež Ivan VIII. je v pismu Svetopolku leta 880. potrdil Metodovo pravovernost. Z veliko verjetnostjo je dokazano, da je sv. Metod priznaval in razglašal formulo „per filium“ in stvarno soglašal z zapadnim naukom, a dodatek „filioque“ je smatral za nedovoljen, kakor je razvidno iz pisma papeža Štefana V. knezu Svetopolku 885. leta; toda brezdvomno je, da je obsojal Fotijev nauk o izhajanju sv. Duha iz samega Očeta. Kot pristaša vzhodnih menihov sta priznavala sv. brata vrhovno rimsko avtoriteto v verskih vprašanjih. Branila sta cerkveno edinost proti frankovski in bizantinski enostranosti, ker so bile nejasnosti v obojnem nauku.

Grivčeva študija, ki je vredna našega upoštevanja, prihaja do zaključka, da sta bila sv. Ciril in Metod odlična predstavnika nerazdeljene vesoljne cerkve in verna sinova vzhodne cerkve pred razkolom; zato sta pravoverni v vzhodnem in zapadnem smislu.

Dr. L.

Popravek.

V 3. številki „Novih Zapiskov“ naj se popravi na 63. strani 5. vrstica zgoraj, da se bo glasila takó-le: 1 (0); c) oglje: 1 (17); d) škatlje: 3 (0); e) skodle: 1 (1); f) zobotrepci: 1 (0);